

12  
FUNERAL  
PROTOCOL.

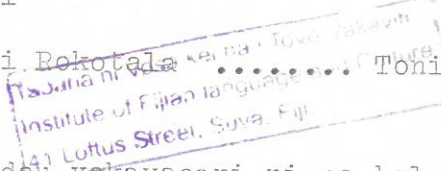
B+

Willie D.

Taro: Willie Dari

26th Sept, 1982

Saumi Taro: Livai, Rokotela, Tonia, Tailevu



Ulutaga: Na ka edau vakayacori ni sa bale edua na turaga. ( The death of a chief.)

- Ni sa dau bale dua na turaga na matai ni ka eratau cakava na lewe ni vanua, me veivosakitaki na veiqaravi na ka me vakayacori baleta na mate ni turaga. Edau veivosakitaki tale ga kina na qiri ni lali, kevaka me siga rua na davo ni yago ni mate ia na siga rua talega nanodra qiria tu na lali. Ko ira na qiri na era sa dau tu ga na kena yavusa. Ko ira ogo era na vakaisulu tale tu ga ka ra yadrava tu na yago ni turaga. Ni sa dau bale edua na turaga sa qai dau vakau nai tukutuku kivei iratou na wekana. Sa na qai dau tukuni ni wawa toka mada me ratou yaco mada mai na wekadatou qai vakayacori na veibulu. Ko ratou na wekana eratou sa na vakarautaki ratou sara tiko ga mai. Ni ratou na kauta tiko mai edua na tabua levu me nodratou i reguregu vua na wekadratou sa mai bale. Na tabua ka kau tiko mai ogo ena vakatokai tiko me Vatu ni balawa. Ni saratou dau yaco mai wekana eratou dau lai wawa toka mada ena vale a kau yani kina nai tukutuku. Na tabua ogo edau mai vakadavori ena dela ni serena. Ko iratou talega na wawa tiko eraotu sa na kila tiko ko cei ena kauta tiko yani na tabua. Sa qai dau tavi nei koya ka wawa tiko me ratou na lai taura na tabua koya. Ia meu suka tale mada e muri, ko ira na Bati ko ira na dau yadrava tu na yago ni turaga. Eratou na biuta na nodratou Sau me kua ni tamata me lako sivia na vanua eratou yadrava tu. Kevaka edua na lewe ni vanua e lako vakaveitalia eratou sa na sauca. Nodratou lako mai ya na wekana eratou na kau tiko mai edua na vatavata, ka ratou vakaicocotaka vakavinaka. Nai yau levu eratou na biuta eke.

Cont'd Page 2.

- Nai vatavata oqo eratou dau kauta tiko mai ena gauna eratou sa na gole tiko mai kina. Na ka oqo edau vakayacori sara ga ni sa dau oti ko ira na mai via reguregu vua na turaga. Sa ratou qai gole yani wekani turaga meratou lai vakayacora na nodratou i ~~REGUREGU~~ reguregu vua na nodratou turaga sa qai mai bale. Na gauna sa na koti kina na nodratou cakacaka eratou sa na solega sara na yago ni turaga eratou sa na vakarautaka sara toka na nodratou i vatavata koya ka caka mai ena rua na bitu. Nai vatavata koya edau biu toka ga ena mata ni katuba eratou lewa mena curu kina na yago ni turaga. Oti koya ratou sa qai mai solega sara yani na yago ni turaga, ka ratou vakarautaka sara meratou sa gole yani ki tuba. Na vatavata koya edau mai biu kina na yago ni turaga ratou sa qai dau cola. Ni se bera ni ratou dau gole yani ki tuba eratou dau vakagolea tale mada mai ki vale ka caka vaka tolu oti koya ratou sa qai dau gole yani ki tuba. Na gauna sa dau caka oti kina na cakacaka ni veibulu sa qai dau mudu na lali. Ni sa dauoti edua na auwa sa qai dau vakayacori edua tale sa qai caka edua na kamunaga. Ni sa dau curu yani ki tuba na yago ni mate sa qai dau qiri na lali ni veibulu. Ena gauna ni kua sa kau na mate ki vale ni lotu. Ena gauna eliu e sega ni dau kau tale ki vale ni lotu na yago ni mate. Ni sa dau curu taki ga mai ki tautuba na yago ni mate sa vakadodonu sara ga yani ki vanua sa vakarautaki tu me lai caka kina na veibulu. Sa qai dau kau cake yani nai lakolako ni veibulu me sa lai vakayacori na veibulu. Ni sa oti na veibulu sa qai tukuni mai veiratou na taukei ni mate sa qai tau yani meratou tiko mada ga me yacova na bogi va. Eke sa qai tavi ni lewe ni vanua me qaravi iratou wekani mate. Na veika kece edau vakayacori mevaka na qaravi ni kakana.

- Ko iratou na wekani mate eratou sa na qai toka ga e vale.  
Na lewe ni vanua e dodonu meda dau cakava veira na yadra tiko  
kei na yadra tu na turaga e dodonu me dau cakaedua na kamunaga.  
Na lotu ni veibulu e dodonu me dau lai vakayacori kina vanua  
ni veibulu. Sa qai caka na kena lotu mai vua na turaga na i  
talatala, era sa qai lesu tale ki na koro. Ni ratou sa dau  
lesu mai na veibulu sa qai mai caka edua na tanoa, me nodra  
tou i vuluvulu ni ratou sa tara oti mai na yago ni mate.  
Eke sa na qai rawa ni ratou tara na kedratou kakana. Ni sa  
tau mai nai tukutuku mera mai bika toka na weka me yacova  
na bogi va. Sega tale ni dua e rawa ni dua me vosa kina.  
Ena gauna oqo e dodonu me kua ni dua me dua vosa kina. Ia  
kevak e dua edau vosa cake mai, sa nodratou tavi na wekani  
mate meratou tukuna mai ni sa ore o koya ka vosa cake mai koya.  
Eke eratou na lewa mai na cava mera solia ko ira na ore oqo.  
Na ore oqo kena vosavosataki beka nai totogi edau soli ni dua  
e vakausausa ena loma ni mate. Oqo eratou na tukuna mai na taukei  
ni mate nomu i totogi mo solia mai edua na bulumakau se dua na  
vuaka se dua na kateni tavako. Eke sa na tavi sara ga nei koya  
na totogi koya me lai kauta mai na nona kani ore me mai solia  
veiratou na wekani mate. Na ka koya menodratou na bikabika toka  
e vale ni mate. Na tanoa ka dau mai gunuvi ni oti nai na veibulu  
e kena i cavuti tiko nai vuluvulu na tara mai na yago ni mate.  
Ni sa ~~kak~~ koya sa qai rawa ni kana, oti sa qai caka edua na  
magiti levu edau vakayacori ka vakarautaki. Na vale edau davo  
kina na yago ni mate e sega tale ni dua me lai vosa kina. Ni  
ratou dau tiko na weka sa dau dua na ka rerevaki na vosa  
baleta ni ratou sa dau lewe sara toka ga na veitosoyaki baleta  
yago ni mate. Na veika kece oqori edau vakatau sara toka ga mai  
na weka.

- Ni ra sa dau yacova na i kava ni bogi, ena nona sa mai bulu oti na turaga e sa qai vakayacori tale edua na magiti levu. Na magiti levu koya e kau mai veira na wekani mate kei ira na lewe ni vaua. Na magiti ena kena levu ga e rawa ni ra kauta mai me mai vakayagataki ena gauna ni mate. Kece na tamata me dau vakarorogo veiratou na wekani turaga sa bale ogo. Ni sa oti e bogi va lako vata na kena magiti vata kena i yau, eratou sa qai mai tukuna wekani mate meratou na qai gole tale mada mai ena na i ka tini ni bogi. Sa qai caka tale edua na kamunaga eke mei vakaraitaki ni sa oti na bogi va nanona sa mai bale na nodratou turaga. Era dau wase kece na yaco mai enamagiti ka vakarautaki baleta na bogi va. Meu suka tale mada ki muri. Nai vatavata eratou dau kauta mai na wekani mate eratou sa dau vaki cocotaka sara vaka vinaka, eke sa qai dau biu kina nayago ni turaga eratou sa qai dau colata yani na yago ni mate. Ko iratou na dau yadrava tu na yago ni mate, eraotu dau vakaisulu ena drauni qai meratou vaka liku tu kinaratou boro loa tu ka ratou colata tu na nodratou i wau. Ogo eratou dau tauca na nodratou sau kevaka edua e vakasausa. Eke sega ni dua me vosa tale kina. Edau vakayacori edua na kamunaga mei Vakasobu ni yago ni turaga kina nona qara, mei vakaraitaki ni sa vakarau qai vakadavori vakadua na yago ni turaga. Oti koya sa qai dau vakayacori na cakacaka ni talatala baleta na veibulu. Ni sa dau oti mai na veibulu sa qai ratou dau lesu tale ko ira na gole mai na veibulu kina vanua ka ra gole mai kina. Ia ni sa ra dau yaco mai e sa qai caka mai edua na kena tanoa. Na tanoa ogo edau mai caka ena vale ka ratou a kauta yani kina na yago ni mate. Ni sa toi koya sa qai caka na kedratou ena dua na vale meratou qai dau lai kana kina. Sa qai tau na i tukutuku meratou mai toka mada ni oti e bogi va.

- Eke era sa dau nodra i tavi na lewe ni vanua meratou qaravi iratou na wekani mate. Ni sa dau oti e bogi va sa qai caka tale edua na magiti. Dau caka tale ga na magiti, ka vakacabori kina edua na kamunaga. Oti koya sa qai vakacabori vata na kena i yau qai vakacabori vata na kena magiti. Na ka oqoq edau caka talega ena bogi tini, caka na kena magiti vata na kena i yau. Ni sa dau vakacabori yani edua na kamunaga oti koya era sa qai dau mai veisuka yaki yani.
- Rawa ni ko talanoataka tale mada baleta na vakasobu?
- Na Vakasobu edau vakayacori sara ga ena yasani bulubulu ni se bera ni dau biu sobu yanina yago ni turaga kina nai bulubulu. Oqo e rawa ni vakacabori ga mai dua deiratou na wekani turaga, ni sa vakayacori oti koya sa qai biu sobu yani ki ra.
- Rawa beka ni ko vakamacalataka na i vatavata?
- Nai vatavata oqo e caka mai ena bitu me dau tali na bitu ka vesuvesu vaka vinaka ka tali edua e rukuna sa ratou qai colata na yago ni turaga. Ni sa dau lai tau na yago nimate , eratou sa qai dau lai musumusuka na bitu me kakua ni bula tale ka ratou mai biuta toka ena delani bulubulu. Me kena i balebale oqo me kakua ni bula tale na bitu koya. Eratou dau lewe va na cola na vatavata koya. Edau nodratou tavi tale ga na lai sereka karatou musuka na bitu me kakua ni bula tale na bitu ena vanua ka lai caka kina na veibulu. Na bitu oqoq edua na kau levu ka dredre toka ni dau cavu tani mai na vanua sa toka kina.
- Cava na vuna me dau kau vaka tolu kina e loma ni vale na yago mi mate?
- Na kena i balebale ni se bera dau curutaki yani ki tuba na yago ni mate vakaturaga, ni sa ratou lai yaco mai ki katuba eratou sa na qai vuki tale mai vaka tolu ki loma ni vale oti sa qai rawa niratou curu yani ki tuba.

- Na cava beka na Vatu ni balawa?
- Na Vatu ni Balawa, na gaunisala tiko ga me nona i cegu tiko na gone oqo. Eratou sa mai taura yani na tabua ka toka koya eratou sa na biuta toka na tabua koya ratou ka kauta mai. Oqo edau cak tu ga mai liu veira na tukada.
- E dau vakayacori na meketaki yaqona?
- Ni sa dau bale dua na turaga e sega tale ni dau caka nameketaki yaqona baleta ni sa bale koya ka liuliu ni vanua se ko koya ga ka dodonu me vakayacori vua na meketaki yaqona. Koya gona sa sega tale kina ni dau vakayacori na meketaki yaqona ni sa bale edua na turaga.
- Na kena mate koya edau caka edua na kena tabu?
- Kevaka eratou dau kaya mai na wekani mate me caka na tabu. Oti qai dua na gauna me lokuci me caka na sevui sulu, se me luva nanodratou i sulu eratouka tabu kina.
- Vakacava beka nai lumu era dua lumuci kina turaga ni sa dau bale?
- Segai ni dau caka eke mevaka ni duidui tu na koro e duidui tale ga na kena i cakacaka ni veibulu.
- Vakcava beka ni sa dau yali yani na turaga edua beka ni via tukuna tale eke?
- Vinaka, ni sa dau yali e dua na ~~taxta~~ tamata era dau kay na qase ni sa mate edua sa dau vakarautaki tu na tikina me lai nona ena vanua ko nai Cobocobo. Ko nai cobocobo oqo era dau kaya na qase oqori na tikina ka dau tu baleti ira na vakacegu yani.
- Mevaka ni sa dau mate edau tukuni tu ni na lesu tale mai na yalona?
- Ena gauna e liu e vakabauti na tikina oqori, koya sa ciba oqo sa mai curumi ka oqo. Ia mevaka ni da sa rarama cake mai sa da rai vakalevu ki nai vola tabu, koya gona eda sa tukuna kina ni sa yali edua sa lesu tale vua ka buli koya mai se me nona na turaga.